

ערב פסח שחל בשבת

בע"ה שנזכה לחירות פנימית ואמיתית, לאחדות, לאהבה ולאמונה בעם ישראל, יוסף צבי רימון

תענית בכורות

תשעה באב - אקדומי פורענות לא מקדמי.

ב גמ' שם

ותשעה באב, חגיגה, והקהל - מאחרין ולא מקדימין.

א משנה, מגילה ה.

ואם חל שלשה עשר באדר להיות בשבת מקדימין ומתעניין בחמישי שהוא אחד עשר.

ג רמב"ם, תעניות פ"ה ה"ה

וכשחל פורים ביום א' מקדימין התענית ביום ה' שלפניו לפי שרגילין להרבות בו בסליחות ותחנונים ולא יתכן לעשות כן בע"ש שלא יוכלו להכין צרכי שבת.

ה טור, תרפ"ו

אין מתעניין בערב שבת מפני כבוד השבת.

ד מגיד משנה שם

תענית בכורות ביום שישי (מאירי)

תענית בכורות ביום חמישי

לא צמים בכלל?

בני בתירה שהיו נשיאים ונתעלמה מהן כשחל ע"פ בשבת, אם קרבן פסח דוחה שבת או לאו, והיאך שכחו מה עשו בשנים הראשונים? אע"כ בשנים מרובות לא חל להם ע"פ בשבת, ונשתכח מהן הדבר אע"פ שהיתה מילתא דצבור כו', כ"ש שנוכל לומר מילתא דיחידאי דנשתכח, גם בימיו לא חל כ"כ בשנים מרובות.

ז תרומת הדשן שם

שמעתי דחד מרבוותא רצה להוכיח דלא מתעניין כלל, מהא דמייתי מרדכי פ' מקום שנהגו דפליגי אמוראי בירושלמי איתא דרבי לא אכל בערב פסח. חד סבר משום דבוכרא הוא, וחד סבר דהוה מתענה משום דאיסטניס הוה. והשתא אי סבירא לן... צריכין להתענות אף כשחל בשבת לפני השבת, איכא אמאי פליגי אמוראי משום מאי התענה רבי, תפשוט להו מהיכא דחל בשבת אם התענה ביום שלפניו...

ח שו"ת תרומת הדשן (ח"א קכ"ו)

אם חל ערב פסח בשבת, יש אומרים שמתענים הבכורות ביום ה', ויש אומרים שאינם מתענים כלל. הגה: אבל יק לנהוג כסברא הראשונה.

ח שו"ע, ת"ע, ב

יוסף צבי רימון

בדיקת חמץ

חל ארבעה עשר להיות בשבת, בודקין את החמץ בלילי ערב שבת, שהוא ליל שלושה עשר.

ט רמב"ם, חמץ ומצה, פ"ג ה"ג

ביעור חמץ וביטולו

ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: בזמנו. רבי אליעזר בר צדוק אומר: תרומה – מלפני השבת, וחולין – בזמנו.

י פסחים מט.

דעת חכמים [ביעור בשבת]:

סבירא להו בביעור חמץ "מפורר וזורה לרוח ומטיל לים" ואין בזה אב מלאכה.

יב בעל המאור שם

דעת רבי מאיר [ביעור לפני שבת]:

סבר לה כרבי יהודה, דאמר אין ביעור חמץ אלא בשריפה.

יא בעל המאור שם

כיצד ביעור חמץ? שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים.

יד רמב"ם, שם פ"ג הי"א

ומניח מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת, ומניחו במקום מוצנע, והשאר מבערו מלפני השבת.

יג רמב"ם, חמץ ומצה פ"ג ה"ג

הלכות שבת + פסח:
פירור לחם רק בשבת זו = טוחן

דיני ביעור: מצווה פסיבית לעומת אקטיבית (ע"פ מנחת חינוך).

הלכות שבת: "אסור לפרר הלחם בשבת דהוי תולדה דטוחן" (משנה למלך).

טוב לבער בערב שבת קודם חצות, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות.

טו שו"ע, תמ"ד, ב

ועיי' בזכ"ל ח"צ ח"מ אוח פי ס"ק ק"יב שכתב
 דנראה לכאירכ שגם מכירת החמץ ע"ז למכור
 קודם חלית מהאי טעמא שלא יבואי לטעות בשאר
 שנים. ישמפתי שכן הנהיגו כמה רבנים ומימי המיקל
 במקים פסידא למכור אחר חלות אין לערער עליו, אבל
 יש להרצ לעשות הקנה למכיר טכ"פ כמה שפית קידם
 כלילכ ושיסגרו כל החנויות יבתי מצינה בשעה קצופה
 שיכ"י זמן לרמוץ ח"ע ולפנית צנדים וכלי חמץ קידם
 כלילכ. אח"י ראיחי שגם במהר"ם שי"ק ח"מ"ה סי'

מתי תחול המכירה?

הועתק על ידי אוצר החכמה

המכירה תחול לפני שבת,

אבל לא תכלול את החמץ המיועד
 לאכילה בשבת
 (מהר"ם שיק אור"ח ר"ה; הר צבי אור"ח
 קכ"ו).

- האם צריך להגדיר מהו האוכל שנאכל בשבת?

המכירה תחול בשבת,

וכך ניתן לאכול את החמץ
 לפני המכירה
 (שו"ת שואל ומשיב, שתיתאה נ"ה).

- האם ניתן לעשות קניין בשבת?

סיכום והלכה למעשה

רצוי להגדיר מראש מהו החמץ המיועד לאכילה בשבת ולא למכור אותו במכירת חמץ. בשבת עצמה צריך להשתדל לסיים את כל החמץ, ואם נשאר ממנו מעט – להשליך לאסלה או לשפוך עליו חומר פוגם וכדומה. ויש נוסחאות שכתוב בהם שהמכירה לא חלה על אוכל שאדם עתיד לאכול בשבת, ולפי נוסחאות אלו, אפשר יהיה להשתמש בחמץ הנמכר בשבת. אולם, טוב יותר לנהוג בדרך הראשונה ולהגדיר מראש מה יימכר.

מדוע אסור לעשות מלאכה בערב פסח לאחר חצות?

ירושלמי (פסחים פ"ד ה"א):

אסור לעשות מלאכה בערב פסח לאחר חצות מפני שזהו זמן הקרבת קרבן פסח, ו"אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבתך קרב"

רש"י (פסחים נ. ד"ה שלא לעשות):

כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותקון מצה לצורך הלילה.

ביאור הלכה (תס"ח, א ד"ה מחצות):

על פי הירושלמי שהביאוהו הפוסקים, דהטעם משום שחיטת הפסח, ולפי זה אם חל פסח במוצאי שבת מותר במלאכה מעיקר הדין עד המנחה... ורש"י פירש עוד טעם, כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו... ולפי טעם זה אפילו כשחל פסח במוצאי שבת גם כן יש ליזהר שלא לעשות מלאכה מחצות, שהרי טרוד בביעור חמץ ותקון המצה לצורך מחר. אלא דרוב הפוסקים תופסין טעם הירושלמי, ואם כן אפשר דאין להחמיר.

המנהג הרווח הוא להקל ולעשות מלאכה ביום שישי גם לאחר חצות, עד זמן מנחה קטנה (תשע שעות זמניות וחצי), כבכל ערב שבת

ויהי נועם:

כשפסח עצמו חל בשבת, רבים נוהגים שלא לומר "ויהי נועם" במוצאי שבת שקודם הפסח, כיוון שחלק מיום י"ד בניסן, היוצא ביום שישי, אסור בעשיית מלאכה, וממילא השבוע אינו שבוע מלא של "מעשה ידינו" (לוח ארץ ישראל).
כשערב פסח חל בשבת, ומן הדין מותר לעשות מלאכה במשך יום שישי כולו – **אומרים במוצאי השבת שלפני פסח "ויהי נועם" ו"ואתה קדוש"**.

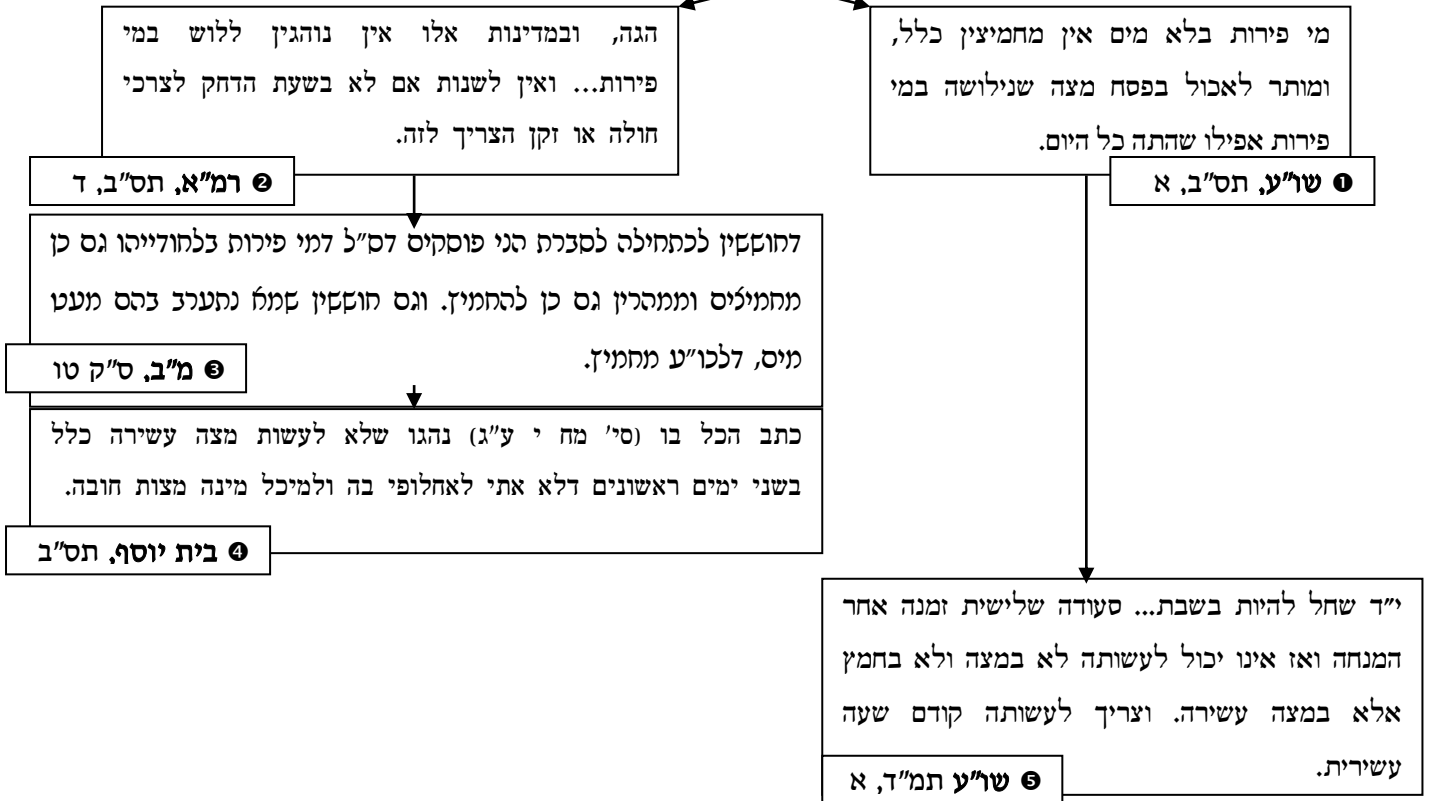
סעודות שבת

אכילת מצה

ירושלמי (פסחים פ"י ה"א) אומר:

האוכל מצה בערב פסח – כבא על ארוסתו בבית חמיו. והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה.

פתרון א': לחם משנה ב'מצה עשירה'

וקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה. הגה, אצל מלה שיואלחין צה בלילה חסורים לאכול כל יום ארבעה עשר.

ש"ע ורמ"א, תע"א, ב

הגה, ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב ס"ד בהג"ה, יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים...

רמ"א, תמ"ד, א

ונראה שאין הכוונה דגם בערב פסח אין לאכול מצה עשירה לפי המנהג, דאין שום טעם בזה, אלא הכוונה כיוון שאין מנהגינו לאכול בפסח מצה עשירה, ממילא אין מכוין אצלנו מצה עשירה, ולהכין רק על סעודה שלישית אין דרך בני אדם להטריח על מאכל קטן כזה...

ערוך השולחן, תמ"ד, ה

⊙ שו"ת נודע ביהודה, קמא, או"ח כ"א:

ובאמת מאד אני תמה על רמ"א דעכ"פ לשום דעה ליכא בנוקשה חשש איסור תורה בערב פסח ולמה חשש בדבר שהוא דרבנן לדעה יחידית?... ואלמלא שכבר הורה ראש המורים שהוא רמ"א לאיסור אפי' בערב פסח הייתי מתיר מצה עשירה כל היום בע"פ, ועכ"פ אני מורה דעד חצות היום אפילו לרמ"א מותר מצה עשירה...

10 שו"ת מהר"ח אור זרוע, סימן ע"א:

שבת קובעת דאפילו אכילת עראי חשיבא קבע למעשר. נראה דגם לענין פת הבא בכיסנין... כל אכילת שבת חשיבא קבע כמו למעשר.

11 שערי תשובה, קס"ח ס"ק ט, בשם שו"ת גינת ורדים (כלל ב' סימן י"א):

אין חילוק בין שבת לחול. והסכים עמו בברכי יוסף וכתב שכן עמא דבר.

12 שו"ת אג"מ, או"ח א"ח קנ"ה:

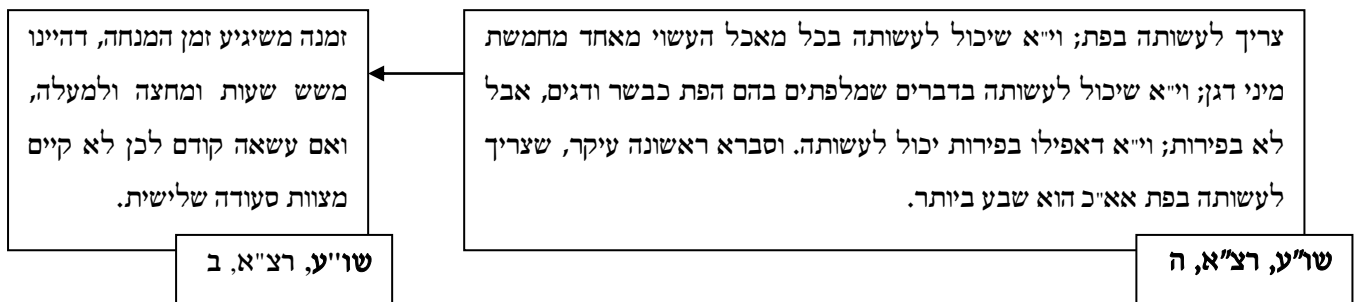
ואף שאין הלכה כמותן שלא בקביעות סעודה מ"מ בקביעות סעודה כהא דסעודת שבת המחוייבות ודאי צריך לברך המוציא וג' ברכות וכמפורש שכן ראוי לעשות.

13 מגיד משנה, פ"ג ה"ג:

ויש שהיו מחמירין שלא לשייר, אלא לאכול מצה עשירה...

פתרון ב': לחם רגיל עבור לחם משנה

סעודה שלישית

א. **שו"ע, תמ"ד, א:**

סעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ, אלא במצה עשירה. וצריך לעשותה קודם שעה עשירית.

ב. **רמ"א, רצ"א, ה; תמ"ד, א:**

ובמדינות הללו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה... יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים.

ג. **תשב"ץ קטן, כ"ג:**

כשחל י"ד בניסן להיות בשבת היה מהר"ם אוכל סעודה ג' על שולחנו בבקר, ולערב אוכל פירות, כי שמא לא יצא במה שאכל סעודה ג' בבקר קודם מנחה גדולה, לפר"ת שפירש שסעודה ג' אינה אלא לאחר מנחה גדולה.

הצעה מעשית לסעודות השבת

בערב פסח שחל בשבת

אחת השאלות המרכזיות השנה היא כיצד לסדר את ארוחות השבת. בבואנו לתכנן את ארוחות השבת, עומדות בפנינו שתי אפשרויות עקרוניות. אפשרות אחת היא שהארוחה תהיה ממאכלי חמץ ובכלים של חמץ, ואפשרות שנייה היא שהארוחה תהיה כשרה לפסח ובכלי פסח. בכל אחת מהאפשרויות כרוכות כמה בעיות, ולמעשה, רצוי שלא לאכול מאכלי חמץ (פרט ללחם משנה בשתי הסעודות הראשונות) ולא להשתמש בכלי חמץ בערב פסח שחל בשבת (עיינו מהרי"ל, הלכות ערב פסח, יא; שולחן ערוך תמ"ד, ג; משנה ברורה ס"ק יד). **הדרך הטובה ביותר במציאות ימינו היא לסיים להכשיר את המטבח ולהצניע את כל כלי החמץ לפני שבת, ובשבת עצמה להשתמש בכלים חד פעמיים, ובפרט בתבניות חד פעמיות (ונזכיר זאת גם להלן בפתרונות השונים).**

ברצוננו להציע דרך שמאפשרת לשבת זו להיות נעימה ומרוממת, ומובילה בע"ה לליל סדר מיוחד. בהצעה שלהלן, ארוחת הבוקר בשבת איננה לחוצה מפני שזו ארוחה קצרה, ומצד שני זו ארוחה משביעה. ואמנם גם באופן זה צריך להקדים להתפלל שחרית, אך לא צריך להקדימה יותר מדי. כמו כן, לא מגיעים רעבים לליל הסדר, כי אוכלים ארוחת צוהריים טובה בשעות הצוהריים (ואף על פי כן כשמגיעים לאכילת המצה בליל הסדר – זוהי אכילה לתיאבון ולא מתוך שובע). פרט לכך, יש בהצעה זו איזון בין ההכנה הרוחנית לליל הסדר ובין אפשרות למנוחה ושינה. מומלץ לבשל את האוכל **בכלי פסח או בכלים חד פעמיים** (עדיף להעביר לתבניות חד פעמיות, כי לא שוטפים את הסירים בשבת). כמו כן מומלץ לאכול בכלים חד פעמיים (ובפרט שכיום יש כלים חד פעמיים יפים).

- **סעודת ליל שבת:** קונים פיתות או מאפה לחם אחר שאינו מתפורר, ואוכלים בכלים חד פעמיים. אם יש חשש שילדים יסתובבו עם חמץ, ניתן לאכול כביצה פת בתחילת הסעודה, ואחר כך לסלק את הלחם מן השולחן. לברכת המזון כדאי שתהיה מעט פת (אפילו בשקית ניילון) על השולחן (מי שמעדיף, יכול לאכול מצות מצה עשירה במקום לחם [לא עוגיות אלא מצות]).

- **סעודת שבת בבוקר:** משכימים להתפלל, כדי להספיק לסיים את התפילה ולאכול בנחת לפני סוף זמן אכילת חמץ. יש לסיים את אכילת החמץ עד השעה סוף השעה הרביעית (באיזור השעה 10:00). לכן, לאחר התפילה כדאי לקדש ולאכול **ארוחת בוקר קצרה אך משביעה עם פיתות או חלה וסלטים וממרחים ומטבלים טובים**. ניתן להפוך גם סעודה כזו לסעודה נאה המכבדת את השבת.

כדאי מראש לקנות רק מעט חלה או פיתות לשבת. אם בכל זאת נשאר לחם מן הסעודה, שופכים עליו חומר פוגם (כגון אקונומיקה או נוזל לניקוי כלים) באופן שיפגום את כולו, וזורקים (עדיף בפח האשפה הציבורי בחוץ. לחילופין, ניתן לפרור ולהוריד באסלה). **מבטלים את החמץ** ("כל חמירא...") – בנוסח ביטול חמץ של הבוקר). יש לסיים את הביטול עד השעה סוף השעה החמישית (באזור השעה 11:20).

- **מנחה וסעודה שלישית**: ניתן לאכול סעודה שלישית כחצי שעה לאחר חצות היום (באזור השעה 15:13). משעה זו ניתן גם להתפלל מנחה, ועדיף להתפלל לפני שאוכלים סעודה שלישית (אך אין בכך חובה). סעודה זו יכולה להיות **ארוחת צוהריים גדולה** (וכך לא יהיו רעבים מאוד בליל הסדר), **אך כמובן ללא חמץ**. מותר לאכול בסעודה זו קניידלאך, ויש מן הספרדים שעושים סעודה זו עם מצה עשירה. במקרים אלו צריך להתחיל את הסעודה לפני תחילת השעה העשירית – באזור השעה 15:50 (כמובן יש לשים לב לא לאכול סמוך מידי לליל הסדר, כדי שנאכל מצה לתיאבון).
- **שיעורים ולימוד תורה**: כיוון שבין סיום ארוחת הבוקר לשעת המנחה יש כשעתיים-שעתיים וחצי פנויות, ללא ארוחות ותפילות, **כדאי לארגן בשעות אלו בכל קהילה שיעורים למבוגרים, לנוער ולילדים**, וכן לימוד "אבות ובנים".

בדרך זו נוכל לנצל את השבת המיוחדת הזו, להכנה לליל הסדר, כך שנוכל להיכנס לליל הסדר גם מתוך לימוד ההגדה, גם מתוך מנוחה, וגם מתוך קדושת השבת! בע"ה שנזכה להתרומם מקדושה לקדושה, ונזכה להגיע לחירות פנימית אמיתית.

לפניכם תרשים מסכם לדיני ערב פסח שחל בשבת:

יש הנמצאים בפאניקה במציאות זו. אולם, האמת היא הפוכה. יש לליל הסדר השנה יתרונות רבים: בדרך כלל אנשים מגיעים עייפים מאוד לליל הסדר. הפעם מגיעים מתוך מנוחה ומתוך נחת. בדרך כלל לא מספיקים ללמוד ולהתכונן לליל הסדר כראוי. הפעם מגיעים מתוך הכנה של כמה שעות במהלך השבת. בדרך כלל רעבים בערב פסח (אין חמץ ואין מצה), ואילו הפעם מגיעים מתוך שובע של ארוחות השבת. ומעל כולנה: בדרך כלל נכנסים היישר מעולם החול לתוך ליל הסדר. הפעם, זוכים להיכנס לליל הסדר מתוך קדושת השבת. להיכנס מקדושה לקדושה, להתרומם ולהתקדש.

יש לזכור: שריפת חמץ ביום שישי עד השעה 11:20 (בערך).

סוף זמן אכילת חמץ בשבת בבוקר עד סביבות 10:00.

מבערים (חומר ניקוי או לפורר לשירותים) את החמץ הנותר עד סביבות 11:20.

מנחה החל מהשעה 13:15

סעודה שלישית אחרי מנחה (וספרדים שאוכלים עם מצה עשירה, צרכים להתחיל לפני 15:50).

הדלקת נרות יום טוב והכנות לסדר: אחרי השעה 19:45 (בערך).

השנה, זוכים אנו כאמור לחבר שתי הקדושות: זוכים להיכנס לקדושת השבת ולהתעלות מעל לעולם העשייה, לשאוב מן הקדושה העליונה "מעין עולם הבא", ומתוך כך, מיד במוצאי שבת, להיכנס מכוח קדושה זו, לקדושה של חירות, לקדושה עליונה ורוממה. בע"ה שנזכה להגיע לחירות פנימית אמיתית בשנה זו, להגיע למציאות של בן חורין שכל רצונו וכל מהותו, לעשות רצון אביו שבשמים.

חג כשר ושמח,

יוסף צבי רימון